

1) рівень: прямі і непрямі стосовно напрямів;  
 2) рівень: прямі поточні, прямі одноразові, непрямі поточні, непрямі одноразові;

3) рівень: прямі поточні умовно-перемінні і прямі поточні умовно-постійні, прямі одноразові, непрямі поточні умовно-постійні, непрямі поточні умовно-перемінні, непрямі одноразові.

При цьому під «інвестиціями в бізнес» можна розуміти як придбання основних засобів, які відносяться на витрати в ЗпФС тільки в частині амортизації, так і всі одноразові витрати [4, 6].

Аналіз може містити вказівка на фактори зміни прибутку (наприклад, повідомляти, що зростання прибутку на 10% викликає зростанням реалізації на 40% і зростанням витрат на 30%), ілюструючи це у виді графіка (факторний аналіз).

### Висновки

Отже, нами встановлено, що визначальним у прийнятті управлінських рішень є інформація про рух основних фінансових показників. Це є визначальними для керівництва в прийнятті управлінських рішень, тому при їх представленні в наочній і ясній формі (графік, аналітична записка) не можна забувати про границі, у яких ці висновки діють. Так:

– указуючи на те, що рентабельність одного напрямку росте, не варто рекомендувати керівництву відмовитися від інших напрямків, тому що немає ніякої гарантії, що ресурси, перекинені з

менш дохідних напрямків, принесуть велику віддачу на більш дохідних напрямках, хоча б через обмежену місткість ринку;

– необхідно усвідомлювати, що фінансові, математичні розрахунки є лише одним із численних факторів прийняття рішень, і без обліку всіх цих факторів сліпе проходження цифрам може привести до такого ж жалюгідного результату, як і відсутність цих цифр.

### Література

1. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 р., №537-V. – доступний з: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>
2. Информационные системы и технологии в экономике: Учебник. – 2-е изд., доп. и перераб. / Т.П. Барановская, В.И. Лойко, М.И. Семенов, А.И. Трубилин; Под ред. В.И. Лойко. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 416 с.
3. Арсеньев Ю.Н. Информационные системы и технологии. Экономика. Управление. Бизнес: Учеб. пособие / Ю.Н. Арсеньев, С.И. Шелобаев, Т.Ю. Давыдова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 447 с.
4. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2003. – 349 с.
5. Яковлев Ю.П. Контролінг на базі інформаційних технологій. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 318 с.
6. Муравський В. Відмова від первинного документування як чинник інтеграції повністю автоматизованої системи обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – №10. – С. 35–43.

Н.В. ПРИКАЗЮК,  
 к.е.н., доцент, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

## Стан та перспективи розвитку страхування життя в Україні

*Досліджено сучасний стан ринку страхування життя в Україні. Визначено перспективи розвитку страхування життя в Україні як стратегічної галузі національної економіки.*

**Ключові слова:** страхування життя, накопичувальне страхування, компанії зі страхування життя, страхові компанії, ринок страхування життя, фактори розвитку ринку страхування життя.

*Исследовано современное состояние рынка страхования жизни в Украине. Определены перспективы развития страхования жизни в Украине как стратегической отрасли национальной экономики.*

**Ключевые слова:** страхование жизни, накопительное страхование, компании по страхованию жизни, страховые компании, рынок страхования жизни, факторы развития рынка страхования жизни.

*The modern market of life-insurance condition in Ukraine is investigated. The prospects of development of life-insurance in Ukraine, as strategic industry of national economy are discovered.*

**Keywords:** life-insurance, story insurance, companies, life-insurance companies, insurance companies, market of life-insurance, factors of market of life-insurance development.

**Постановка проблеми.** Формування ефективно діючого ринку страхування життя має важливе значення для розвитку економіки будь-якої держави. Саме у страхуванні життя акумулюються внутрішні ресурси суспільства, які можна спрямовувати на довгострокове інвестування національної економіки, тим самим сприяючи економічному зростанню держави. У країнах з розвинутою ринковою економікою компанії, що займаються страхуванням життя, забезпечують понад 30% інвестицій у національну економіку. Крім того, страхування життя відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності в державі та підвищенні рівня життя її громадян. Досвід європейських держав свідчить, що розвинутий ринок страхування життя є важливим компонентом системи соціального захисту населення та дає можливість ефективно вирішувати ряд соціальних проблем, не створюючи додаткового навантаження на державний бюджет. При цьому для кожної конкретної особи страхування життя є засобом забезпечення впевненості у завтрашньому дні.

Щодо України, то на сьогодні розвиток ринку страхування життя все ще знаходиться на досить низькому рівні. Зазначене зумовлює актуальність дослідження.

**Аналіз досліджень та публікацій з проблеми.** Теоретико-методологічні засади та практику здійснення страхування життя досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.О. Гаманкова, С.Л. Єфимов, П.О. Нікіфоров, С.С. Осадець, Р.В. Пікус, В.В. Шахов, Я.П. Шумелда та інші. Однак існує потреба у подальшому дослідженні особливостей страхування життя в Україні та визначенні перспектив його розвитку.

**Метою статті** є дослідження сучасного стану та перспектив розвитку страхування життя в Україні, як стратегічної галузі національної економіки.

**Виклад основного матеріалу.** Український ринок страхування життя ще є досить молодим. Загалом, страховий ринок України почав формуватися з 1991 року після проголошення нею незалежності і взяття курсу на побудову ринкової економіки. Однак правові засади для формування цивілізованого ринку страхування життя були визначені лише у 2001 році, коли новою редакцією Закону «Про страхування» були передбачені умови для розділення діяльності Life і non-life компаній шляхом встановлення обов'язкового ліцензування діяльності зі страхування життя та мінімального розміру статутного фонду страховиків, які займаються страхуванням життя (у сумі еквівалентній 1,5 млн. євро) [1].

Кількість страхових компаній в Україні станом на 31.12.2009 р. становила 450, з них – лише 72 компанії зі страхування життя (СК Life). При цьому питома вага страхових компаній зі страхування життя з року в рік зростає (табл. 1).

Слід зазначити, що рівень концентрації ринку страхування життя досить високий (табл. 2). Так, не зважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій (95,2%) акумулюють 20 компаній зі страхування життя. Більше половини валових страхових премій (56,5%) приходить на трьох найбільших страховиків, що займаються страхуванням життя.

В Україні, як і в інших країнах Центральної та Східної Європи, основну роль у формуванні ринку страхування життя відіграють іноземні компанії. Так, в Україні практично всі компанії-лідери зі страхування життя знаходяться у сфері контролю великих світових компаній. Наприклад, компанія Alico AIG Life має американський капітал, СК «Граве Україна», СК «Уніка Життя», ЕККО (life), «Юпітер страхування життя Вієнна Іншуранс Груп» та «VAB Життя» – австрійський, УСК «Дженералі Гарант Страхування життя» – італійський, СК «Фортіс Страхування Життя Україна» – бельгійський, СК «Ренесанс Життя», СК «ІНГО Україна-Життя та СК »ПРОСТО-страхування. Життя та пенсія«, СК «Альфа Страхування Життя» – російський, СК «ПЗУ Україна страхування життя» – польський, СК «Оранта-Життя» – казахський, SEB Life Ukraine – шведський. Відомі компанії Allianz та UNIQA також розпочали в Україні свою діяльність. При цьому такі гіганти, як, наприклад, Aviva, ERGO, ING, Whintertur, ще не вийшли на ринок України.

Динаміка змін у 2009 році на вітчизняному ринку страхування життя характеризується різким падінням частки дочірньої страхової компанії американської AIG в Україні, яка декілька років утримувала лідерство на ринку України. Це пов'язано зі втратами материнської компанії у період світової фінансової кризи (на 6% порівняно з результатами 2008 року). Крім того, суттєво зменшилися частки СК «Ренесанс Життя» (на 8%), СК «АСКА Життя» (на 2%) та СК «КД Життя» (на 1%). При цьому СК «ТАС» збільшила свою частку до 16% (тобто на 6%), СК «ПЗУ Страхування Життя» та СК «Граве» – на 1% кожна (рис. 1). Частка СК «Фортіс Страхування Життя Україна» за останні два роки не змінилася та становила на кінець 2009 року 3%.

Валова сума страхових премій зі страхування життя, отриманих страховиками при страхуванні та перестрахованні ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2009 рік, становила 827,3 млн. грн., що на 24,5% менше, ніж за 2008 рік (1095,6 млн. грн.). Розмір валових страхових виплат зі страхування життя за 2009 рік становив 62,7 млн. грн. (включаючи страхові виплати у вигляді анuitетів), що на 53,3% більше в порівнянні з 2008 роком. Обсяги надходжень валових страхових

Таблиця 1. Кількість страхових компаній в Україні у 2006–2009 роках\*

| На кінець періоду | Кількість СК Non-life | Кількість СК Life | Частка СК Life у загальній кількості страховиків, % |
|-------------------|-----------------------|-------------------|---|
| 2005 рік          | 348                   | 50                | 12,6  |
| 2006 рік          | 356                   | 55                | 13,4  |
| 2007 рік          | 382                   | 65                | 14,5  |
| 2008 рік          | 396                   | 73                | 15,6  |
| 2009 рік          | 378                   | 72                | 19,0  |

\* Джерело: офіційні дані Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // dfr.gov.ua

Таблиця 2. Рівень концентрації ринку страхування життя\*

| Рейтинг | 2008 р.   |      | 2009 р.** |      |
|---------|-----------|------|-----------|------|
|         | млн. грн. | %    | млн. грн. | %    |
| ТОР 3   | 561       | 51,2 | 228,2     | 56,5 |
| ТОР 10  | 874       | 78,8 | 330,2     | 79,3 |
| ТОР 20  | 1 030     | 94,0 | 381,4     | 94,3 |
| ТОР 50  | 1 095     | 99,9 | 404,3     | 100  |

\* Джерело: складено та розраховано автором на підставі офіційних даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // dfr.gov.ua

\*\* Дані за 6 місяців 2009 року.

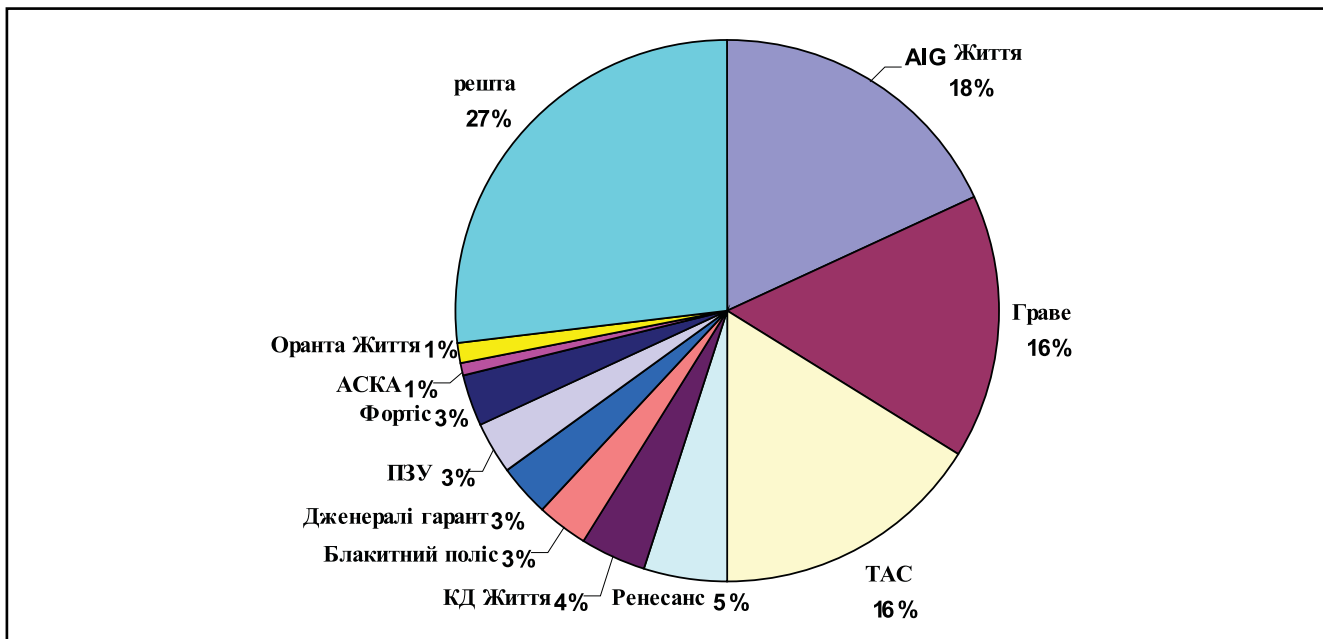


Рисунок 1. Частка провідних гравців ринку страхування життя у 2009 році

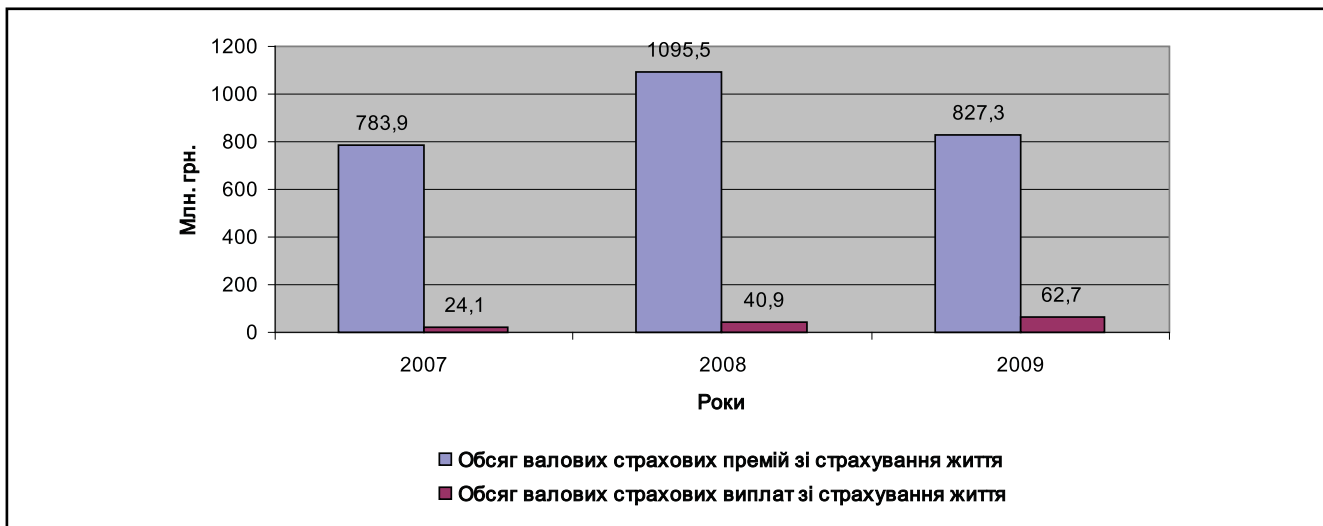


Рисунок 2. Динаміка страхових премій та страхових виплат зі страхування життя у 2007–2009 роках\*

\* Джерело: складено та розраховано автором на підставі офіційних даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України//dfr.gov.ua

платежів та валових страхових виплат за 2007–2009 роки наведено на рис. 2.

Позитивним є зростання рівня страхових виплат у сфері страхування життя. Загалом, рівень виплат зі страхування життя протягом останніх п'яти років незмінно зростає – від 2,6% у 2005 році до 7,6% у 2009 році [2].

В Україні розрізняються такі види страхування життя:

1. Страхування життя лише на випадок смерті.
2. Страхування довічної пенсії.
3. Страхування життя, коли договорами страхування життя передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку.
4. Інше накопичувальне страхування життя.

Крім того, законодавчо розподілені довгострокове та короткострокове страхування життя. А саме, договорами довгостро-

кового страхування життя вважаються договори з терміном дії десять років і більше, умовами яких передбачено сплата страхових внесків протягом щонайменше протягом п'яти років та не передбачена часткова виплата протягом перших десяти років дії договору, за винятком смерті або інвалідності І групи.

Експерти Ліги страхових організацій України пропонують розподіл галузі страхування життя на наступні класи:

1. Страхування життя.
2. Інвестиційне страхування.
3. Пенсійне страхування.
4. Довгострокове (безперервне) страхування здоров'я.
5. Страхування від нещасних випадків.

ЛСОУ вважає, що право на здійснення діяльності в галузі страхування життя повинен мати страховик, який отримав одну ліцензію та має статутний капітал не менше 10 млн. євро [3].

## ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Станом на 31 грудня 2009 року в Україні було укладено договорів страхування життя лише на випадок смерті на суму 15,6 млн. грн., що становить 1,9% від загальної суми договорів зі страхування життя (рис. 3). Більшою популярністю користувалося пенсійне страхування. Так, договорів страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного пенсійного віку, було укладено на суму 60,7 млн. грн. (7,3%).

Зведені відомості по валових преміях за видами страхування життя наведено у табл. 3.

Аналізуючи структуру валових страхових премій в розрізі клієнтів, можна зазначити, що значна частина страхових премій надходить від фізичних осіб (81%), від юридичних осіб надходить лише 19% загальних страхових премій (табл. 4).

Валові страхові премії зі страхування життя від фізичних осіб станом на 31.12.2009 р. становили 641,4 млн. грн., тобто на 24% менше, ніж за аналогічний період 2008 року. В 2009 році на 53,5% зменшилася кількість застрахованих фізичних осіб (461 880 осіб у порівнянні з 992 457 застрахованими фізич-

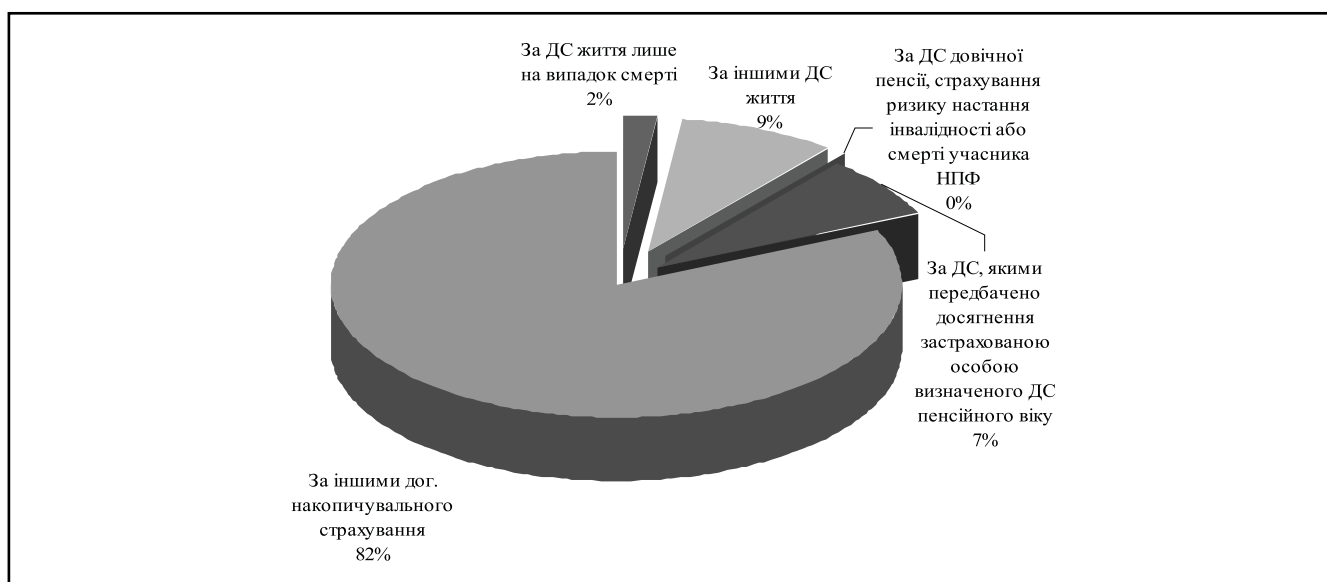


Рисунок 3. Структура валових страхових премій зі страхування життя станом на 31.12.2009 р.\*

\* Джерело: складено та розраховано автором на підставі офіційних даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // dfr.gov.ua

Таблиця 3. Обсяг премій за видами страхування у 2007–2009 роках\*

| Вид страхування | 2007 р.   |         | 2008 р.   |         | 2009 р.** |         |
|-----------------|-----------|---------|-----------|---------|-----------|---------|
|                 | тис. грн. | %       | тис. грн. | %       | тис. грн. | %       |
| Змішане         | 571 379   | 73      | 737 670   | 72      | 351 817   | 87      |
| фізособи        | 399 965   | 51      | 608 120   | 60      | 302 956   | 75      |
| юрособи         | 171 414   | 22      | 129 550   | 13      | 50 178    | 12      |
| На строк        | 31 360    | 4       | 27 800    | 3       | 6 172     | 2       |
| фізособи        | 28 224    | 4       | 25 540    | 2       | 6 034     | 1       |
| юрособи         | 3136      | Менше 1 | 2260      | Менше 1 | 138       | Менше 1 |
| Банківське      | 133 280   | 17      | 204 800   | 20      | 28 126    | 7       |
| фізособи        | 133 280   | 17      | 162 230   | 16      | 13 562    | 3       |
| юрособи         | –         | –       | 42 570    | 4       | 14 564    | 4       |
| Пенсійне        | 47 981    | 6       | 51 610    | 5       | 17 886    | 4       |
| фізособи        | 9980      | 1       | 12 910    | 1       | 5700      | 1       |
| юрособи         | 38 001    | 5       | 38 700    | 4       | 12 186    | 3       |
| Усього          | 784 000   | 100     | 1 022 000 | 100     | 404 000   | 100     |

\* Джерело: складено та розраховано автором на основі офіційних даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // dfr.gov.ua

\*\* Дані за шість місяців 2009 року.

Таблиця 4. Обсяг страхових премій за категоріями клієнтів у 2007–2009 роках\*

| Клієнти        | 2007 рік  |     | 2008 рік  |     | 2009 рік** |     |
|----------------|-----------|-----|-----------|-----|------------|-----|
|                | тис. грн. | %   | тис. грн. | %   | тис. грн.  | %   |
| фізичні особи  | 571 449   | 73  | 808 800   | 79  | 328 251    | 81  |
| юридичні особи | 212 551   | 27  | 213 080   | 21  | 77 066     | 19  |
| Усього         | 784 000   | 100 | 1 022 000 | 100 | 404 000    | 100 |

\* Джерело: складено та розраховано автором на підставі офіційних даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України // dfr.gov.ua

\*\* Дані за шість місяців 2009 року.

## ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ними особами у 2008 році). Станом на 31.12.2009 р. застраховано 3 130 316 фізичних осіб [4].

Як свідчить досвід країн з розвинутою ринковою економікою, розвиток ринку страхування життя передусім визначається такими факторами: рівнем добробуту населення, його горизонтом планування, розвитком альтернативних фінансових інститутів, попереднім досвідом страхування життя населення, доступністю якісних страхових продуктів.

### Висновки

Виходячи із зазначеного можна виділити ряд причин низької популярності накопичувальних видів страхування в Україні. Одна з найважливіших полягає у недовірі до страхових компаній, спричиненій початково досвідом втрати громадянами вкладів Держстраху.

За даними дослідження, страховикам в Україні внаслідок негативного досвіду не довіряло 78,5% населення, а лише 10,7% – довіряло. Майже така сама кількість людей не довіряла банкам та всього 7,8% мали до них симпатію [5, 6].

Крім того, обсяг сплачених премій напряму залежить від платоспроможності клієнтів. Також існує пряма залежність між рівнем ВВП країни та часткою зборів зі страхування життя у ВВП. Відповідно бажаним є зростання ВВП, збільшення обсягів промислового виробництва та уповільнення темпів зростання інфляції, що призводить до збільшення платоспроможності суб'єктів страхування, а відтак – і надходжень до страхових компаній. В Україні за умов зростання платоспроможності населення є значний потенціал для зростання попиту на страхування, оскільки страхові премії на душу населення у 2008 році становили в Україні \$4,1, у той час як в Росії – \$5,4, Греції \$307, Польщі – \$381,2, Словенії – \$472,3, Великобританії – \$5582,1 [7].

Слід зазначити, що наявність у суб'єктів вільних коштів ще не гарантує їх витрачання на придбання полісу страхування життя, оскільки можливі і інші напрями вкладання капіталу. Такі напрями визначаються розвитком альтернативних до страхових фінансових інститутів, зокрема банків, інвестиційних компаній, пенсійних фондів тощо. На сьогодні найбільш розвиненими інститутами фінансово-банківської сфери є комерційні банки. Серед суто фінансових установ провідне місце посідають страхові компанії. Інші фінансові інститути ще значно відстають у розвитку від страхових. Отже, основними конкурентами для страхових компаній, що займаються страхуванням життя, є банківські установи з їх різноманітними депозитними програмами. Загалом, чим більше розвинених фінансових інститутів, тим більше можливостей для вкладання коштів суб'єктами і тим більше уваги страховики мають звертати на пошук конкурентних переваг для своїх продуктів.

Надання якісних страхових послуг має стати основним завданням кожної компанії зі страхування життя. При цьому необхідно розробляти страхові програми, орієнтовані на потреби різних сегментів клієнтів, вчасно доводити до відома споживачів інформацію про страхові послуги і нові можливості, пов'язані з ними, а також пояснювати всі переваги страхування життя як засобу накопичення коштів.

Крім того, страховики, що здійснюють страхування життя, мають вчасно та адекватно реагувати на зміни в ринковому середовищі. Так, у зв'язку з кризовими явищами на фінансовому ринку для компаній зі страхування життя у короткостроковій перспективі на перший план мають вийти питання утримання клієнтів, які забезпечують надходження страхових внесків за договорами довгострокового страхування життя, та здійснення моніторингу і контролю витрат. Компанії мають змінити підхід до продажу, а саме – більше уваги приділяти агентським каналам продажу, франчайзинговим підходам, зменшувати періодичність сплати внесків, лібералізувати умови відстрочки страхового платежу у разі виникнення у клієнта тимчасових матеріальних труднощів тощо, тобто створити умови максимального сприяння клієнтам, без надмірного власного фінансового навантаження.

Враховуючи той факт, що саме страхування життя у довгостроковій перспективі є найкращим інструментом соціальної політики будь-якої держави, а також її найпотужнішим інвестиційним каналом, необхідним є вжиття державою заходів щодо розвитку даного виду страхування в Україні, починаючи від створення сприятливих макроекономічних умов і закінчуючи встановленням рівноправних партнерських відносин із банками.

Отже, подальший розвиток вітчизняного ринку страхування життя неможливий без позитивних зрушень у економічній діяльності України.

### Література

1. Закон України «Про страхування» від 07.03.96 р. №85/96-ВР зі змінами і доповненнями // rada.dov.ua
2. Підсумки діяльності СК у 2009 році // dfp.gov.ua / fileadmin
3. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України // uainsur.com
4. Волга В. Підсумки 2009 року. Політика регулятора ринку страхування у 2010 році // Матеріали V Міжнародній конференції по страхуванню та перестрахованню «Київська весна 2010» // uainsur.com
5. Мних М.В. Страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення // Фінанси України. – 2007. – №6. – С. 39–45.
6. Симонов Д. Жизнь на выбор // Деловой. – №1 (53). 2008. – С. 30–32.
7. Стайб Д., Бевере Л. у перекладі Філонюк О. Світовий страховий ринок: підсумки 2008 року // Страхова справа. – 2009. – №3 (35). – С. 46–63.